

Η ΚΗΡΥΞΗ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΟΪΤΑΛΙΚΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ ΤΟΥ '40 ΑΠΟ ΠΛΕΥΡΑΣ ΔΙΕΘΝΟΥΣ ΔΙΚΑΙΟΥ*

Γ. - Ε. Καλαβρός

Αναπλ. Καθηγητής Νομικής ΔΠΘ

Όταν την νύκτα της 26ης προς 27η Οκτώβρη 1940 ο Ιταλός πρέσβης στην Αθήνα Γκράτσι και οι δύο γραμματείς της πρεσβείας ειδοποιήθηκαν ότι είχαν αρχίσει να καταφθάνουν στην ιταλική πρεσβεία τέσσερα κρυπτογραφήματα από την Ρώμη κατά την δεξίωση που εδίδετο στην πρεσβεία προς τιμή του υιού του μουσουργού Πουτσίνι που είχε φθάσει στην Αθήνα για να παραστεί στην παράσταση της «Μαντάμ Μπατερφλάι» που θα εδίδετο στο τότε Βασιλικό Θέατρο και ο Ιταλός πρέσβης έδωσε οδηγίες στους δύο γραμματείς να εναλλάσσονται στον ρόλο του δεξιουμένου και του κρυπτογράφου, για να μην αντιληφθεί κανείς το επείγον του πράγματος, δεν μπορούσαν ασφαλώς να υποθέσουν ότι θα πρωταγωνιστούσαν σε λίγο, καθένας από τη θέση στην οποία τάχθηκε, σ' ένα ιστορικό γεγονός που θα απασχολούσε αργότερα τους ιστορικούς, τους πολιτικούς, τους στρατιωτικούς, τους επιστήμονες και τους πολιτικούς αναλυτές: την κήρυξη του ελληνοϊταλικού πολέμου. Στην καλύτερη των περιπτώσεων, ιδίως ο Γκράτσι που είχε παρακολουθήσει και συμμετάσχει στην στροφή της ιταλικής εξωτερικής πολιτικής έναντι της Ελλάδας από τον Σεπτέμβριο του 1939, και είχε υποχρεωθεί διαρκούσης συνομιλίας του στις 10 Οκτώβρη 1939 με τον Έλληνα Μόνιμο Υφυπουργό Εξωτερικών Μαυρουδή να του ανακοινώσει σε τόνους απολογητικούς και συναισθηματικούς ότι η Κυβέρνηση του θα ακολουθούσε αυστηρά εφεξής πολιτική ουδετερότητας ως αντίδραση στη γερμανοσοβιετική προσέγγιση και για τον φόβο επέκτασης της σοβιετικής επιρροής στα Βαλκάνια, καλώντας και την Ελληνική Κυβέρνηση να την ακολουθήσει, θα μπορούσε απλώς να υποθέσει ότι θα ελάμβανε μέρος στην τελευταία πράξη ενός δράματος, που είχε παρακολουθήσει, συμβάλει και μεταδώσει κατά την διάρκεια της θητείας του στην Αθήνα. Στην πραγματικότητα όμως θα πρωταγωνιστούσε σε λίγο στην τελευταία φάση μιας *κωμωδίας*, η οποία κορυφώθηκε στην τελευταία της πράξη, έχοντας όλα τα στοιχεία του δράματος, όπως άλλωστε θα συνέβαινε και για άλλη μια φορά στην σύγχρονη πολιτική ιστορία, τριαντατέσσερα χρόνια αργότερα, το καλοκαίρι του 1979, όταν ένα άλλο ομογάλακτο ελληνοχριστιανικό καθεστώς των γύψων, των εγχειρίσεων, των καθαρών χεριών και των γελοίων αναπαραστάσεων στο Παναθηναϊκό στάδιο κορυφαίων στιγμών της ελληνικής ιστορίας, θα έφθανε στην κάθαρση με την κατάρρευση της διπλωματίας του Ιωαννίδη, που μέχρι σήμερα πληρώνει η Κυπριακή Δημοκρατία.

* Εκφωνήθηκε ως πανηγυρικός λόγος κατά τον επίσημο εορτασμό της εθνικής επετείου στις 28.10.2003 από το Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης στην Κομοτηνή.

Το εντυπωσιακό όμως είναι, ότι η άρνηση του Μεταξά να υποκύψει στο τελεσίγραφο της φασιστικής Κυβέρνησης της Ρώμης, που, κατά τις οδηγίες που περιλαμβάνονταν στο τέταρτο κατά σειρά κρυπτογράφημα, που ελήφθη της νύχτα της 26ης προς 27η Οκτώβρη 1940, έπρεπε να επιδοθεί και επεδόθη την 3ην πρωινή της 28ης Οκτώβρη 1940, με προφορική ανακοίνωση, πέρασε στη συλλογική ιστορική μνήμη, ως «έκφραση γνήσιας και αυθόρμητης άρνησης στην υποταγή, που συνδέεται λογικά με όλες τις μεγάλες ώρες της ελληνικής ιστορίας», ενώ πράγματι ήταν η κορυφαία στιγμή ενός καθεστώτος και ενός πολιτικού, που θα είχε παραδοθεί στην περιφρόνηση και την καταδίκη της Ιστορίας, όπως ακριβώς συνέβη και με τους πρωταγωνιστές της άλλης επτάχρονης παρένθεσης, που είχαν την ατυχία να μη τους επιδοθεί τουρκικό τελεσίγραφο μετά την ανατροπή της Κυβέρνησης του Αρχιεπισκόπου Μακαρίου και την εγκαθίδρυση του καθεστώτος του Σαμψών.

Αλλά η εξήγηση και η αξιολόγηση των «σταθερών της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής από την εγκαθίδρυση της δικτατορίας του Μεταξά μέχρι το ΟΧΙ της 28ης Οκτωβρίου 1940, απαιτεί γνώσεις ψυχιατρικής και γενικής θεωρίας του Χάους στην διπλωματία. Και για τις δύο ο ομιλητής της αποψινής βραδιάς δηλώνει αναρμόδιος.

Αντ' αυτών, εκμεταλλευόμενος το προνόμιο της από το παρόν προσέγγισης του παρελθόντος, θα επιχειρήσει να εισαγάγει δια βραχέων το ακροατήριο του σε μερικές άγνωστες παραμέτρους της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής από την άνοδο του Μεταξά στην εξουσία μέχρι το ΟΧΙ, με βάση τα αρχεία του Φόρειν Όφισ, τα αρχεία του Παλάτσο Κίτζι και τα ημερολόγια - απομνημονεύματα των πρωταγωνιστών Τσιάνο, Γκράτσι και του Μεταξά, οσοδήποτε και αν τα τελευταία πρέπει να διαβάζονται με δυσπιστία λόγω του απολογητικού χαρακτήρα των πρωταγωνιστών του δράματος και να ασχοληθεί επίσης δια βραχέων με την αξιολόγηση της κήρυξης του ελληνοϊταλικού πολέμου από έποψη του τότε ισχύοντος διεθνούς δικαίου ως απολογητής των διεθνών κανόνων, που κακοποιούνται επικαλούμενοι, λοιδωρούνται εφαρμοζόμενοι ή μη εφαρμοζόμενοι και βιάζονται καθημερινά στις διεθνείς σχέσεις για να δικαιωθούν ιστορικά σε κορυφαίες στιγμές των διεθνών σχέσεων, όπως με την λήξη των δύο παγκοσμίων πολέμων και την συγκρότηση των δικαστηρίων της Νυρεμβέργης, του Τόκιο και των ad hoc δικαστηρίων για την πρώτη Γιουγκοσλαβία, την Ρουάντα, την Σιέρα Λεόνε και ήδη το Διεθνές Ποινικό Δικαστήριο.

Την ανάληψη της διακυβέρνησης της χώρας από τον Μεταξά ακολουθεί η επίσημη επίσκεψη στην χώρα του Εδουάρδου του Η', που υποδηλώνει την ελπίδα της αγγλικής πολιτικής προς ένα αγγλόφιλο προσανατολισμό του νέου καθεστώτος. Τον προσανατολισμό φαίνεται να επιβεβαιώνει η αποπομπή σε λίγους μήνες του Κ. Ζαβιτσιάνου, που τιμωρείται διότι αποκάλυψε ότι το ελληνικό εξοπλιστικό πρόγραμμα βασίζεται σε γερμανικές πιστώσεις. Αλλ' η παραίτηση Ζαβιτσιάνου δεν μεταβάλλει ουσιαστικά τον γερμανικό ιδεολογικό προσανατολισμό του καθεστώτος, που

δεν εισάγει μόνο τα γερμανικά προϊόντα, αλλά και την εθνικοσοσιαλιστική ιδεολογία σ' ένα κράμα γερμανοαρχαϊκού μοντέλου, που αρχικά προκαλεί την έκπληξη και γρήγορα την βουβή θυμίδα. Τον ιδεολογικό προσανατολισμό του Μεταξά προς τα νιτσεικά πρότυπα του ναζισμού επισφραγίζει η άφιξη του Γκαίμπελς στην Αθήνα, ένα μήνα μετά την επίσκεψη του Εδουάρδου του Η', που δηλώνει ότι ο Φύρερ πιστεύει σ' ένα ελληνογερμανικό πολιτισμό.

Ο Μεταξάς όμως δεν τολμά να προχωρήσει ένα βήμα περισσότερο, δηλαδή στην ανοικτή ένταξη στην γερμανική σφαίρα επιρροής. Όχι μόνο γιατί ο αγγλόφιλος Γεώργιος ο Β' αντιδρά αλλά και διότι η οικονομία της χώρας είναι σταθερά συνδεδεμένη με την Αγγλία. Το ελληνικό δημόσιο χρέος είναι τοποθετημένο σε άγγλους πιστωτές και τα ελληνικά ναυτιλιακά συμφέροντα τοποθετημένα στο Λονδίνο.

Τον Οκτώβριο όμως το 1936 στο Μπερχτεσγκάντεν μεταξύ Τσιάνο και Χίτλερ συμφωνούνται οι σφαίρες επιρροής και η Ελλάδα, η Γιουγκοσλαβία, η Αλβανία και η Βόρειος Αφρική περιέρχονται στην ιταλική σφαίρα επιρροής, αλλά η συμφωνία παραμένει μυστική.

Στα χρόνια που ακολουθούν μέχρι το 1939 που η Ιταλία καταλαμβάνει την Αλβανία, στον βαλκανικό χώρο με την έμπνευση του ναζιστικού καθεστώτος, πνέει άνεμος ισορροπίας, που ενθαρρύνεται από τους μελλοντικούς πρωταγωνιστές του Β' Παγκοσμίου πολέμου για να καθορίσουν τα μέτωπα και να συγκροτήσουν τις αναγκαίες συμμαχίες.

Υπό τις συνθήκες αυτές, τον Ιούλιο του 1938 υπογράφεται στην Θεσσαλονίκη το ομόνομο σύμφωνο με το οποίο οι χώρες της βαλκανικής συνεννόησης και η Βουλγαρία αποκηρύσσουν αμοιβαία την βία. Το καθεστώς εκλαμβάνει την συμφωνία αυτή ως επιβεβαίωση της ακολουθούμενης επαμφοτερίζουσας πολιτικής ή πολιτικής ουδετερότητας, ενώ κατ' ουσίαν η συμφωνία απαλλάσσει την Βουλγαρία από τις απαγορεύσεις της συνθήκης της Λωζάνης και του Νεϊγύ και της επιτρέπει να επιδοθεί στον εξοπλισμό, που θα της δώσει αργότερα την δυνατότητα να επιδιώξει τον προαιώνιο πόθο της καθόδου στο Αιγαίο.

Η κατάληψη της Αλβανίας την άνοιξη του 1939 αιφνιδιάζει τον Μεταξά, που παρ' όλη την φανερή ανάγκη να προσανατολισθεί η ελληνική εξωτερική πολιτική προς την Αγγλία, δέσμιος του ιδεολογικού προσανατολισμού του προς τα εθνικοσοσιαλιστικά ιδεώδη, εξαναγκάζεται να τηρήσει την πολιτική ουδετερότητας με την δήθεν ελπίδα ότι η χώρα θα μπορούσε να παραμείνει έξω από την επερχόμενη θύελλα, πράγματι όμως διότι γνωρίζει καλά ότι η είσοδος στον πόλεμο θα οδηγήσει το καθεστώς σε κατάρρευση, όπως ομολογεί και ο Γερμανός Πρέσβης στην Αθήνα πρίγκιπας Έρμπαχ σε μια αναφορά του στις 8 Οκτωβρίου 1938 στην Κυβέρνησή του, όπου προσπαθεί να πείσει ότι μία ανοικτή δήλωση υπέρ της Γερμανίας του καθεστώτος θα προσέκρουε στην άρνηση του βασιλιά Γεωργίου του Β'. Εξίσου όμως και μια δήλωση υπέρ της Αγγλίας θα έφερνε στην εξουσία τους βενιζελικούς, ως

καλύτερους διαχειριστές της ελληνοβρετανικής προσέγγισης. Γι' αυτό η πολιτική της ουδετερότητας ήταν η ενδεδειγμένη λύση που εξυπηρετούσε άλλωστε πρόσκαιρα και τα γερμανικά συμφέροντα, των οποίων η διείσδυση στον βαλκανικό χώρο καθίστατο δυνατή με την πολιτική της ισορροπίας.

Αλλά η αλήθεια επιβάλλει την διαπίστωση ότι η πολιτική της ουδετερότητας, εμφανώς αντίθετη με τα ελληνικά συμφέροντα, ορατά ήδη από το 1938, δεν συναντά ουσιαστική πολιτική αντίδραση από τους αντιπάλους του καθεστώτος Μεταξά, οι οποίοι επιδίδονται συνεχώς σε μία ανεργάτιστη και καιροσκοπική και συνεπώς αναξίοπιστα κριτική: οι φιλελεύθερες εξέχουσες πολιτικές δυνάμεις από το Παρίσι άλλοτε αποδίδουν στον Μεταξά την πρόθεση εξυπηρέτησης των αγγλογαλλικών συμφερόντων και άλλοτε τον κατηγορούν ως πιστό υπηρέτη του Άξονα, οι δε πολιτικές δυνάμεις του εσωτερικού, φυσικά δεν τολμούν να αρθρώσουν κριτικό λόγο κατά του Μεταξά. Ακόμη και το Κ.Κ.Ε δεν είχε σαφή πολιτική, αλλά προσάρμοζε την κριτική του στις διακυμάνσεις της γερμανοσοβιετικής προσέγγισης, τασσόμενο και αυτό υπέρ της ουδετερότητας υπό την εγγύηση όμως της Σοβιετικής Ένωσης (επίσημη προκήρυξη της 30 Αυγούστου 1940).

Στα δύο κρίσιμα χρόνια 1939-1940 ούτε μία πολιτική φωνή, μέσα ή έξω από την Ελλάδα, δεν εναντιώθηκε στην πολιτική της ουδετερότητας του Μεταξά. Μοναδική εξαίρεση στα δύσκολα αυτά χρόνια ο Παναγιώτης Κανελλόπουλος, ο οποίος το 1939 έγραψε στον Μεταξά με καταπληθίσσουσα διορατικότητα: *«η πολιτική της σύνεσης είναι εξαιρετικά επικίνδυνη διότι τα γεγονότα τρέχουν. Εφ' όσον αποκλείεται να παραμείνουμε απλοί και πονηροί θεαταί, επιβάλλεται να γίνουμε εγκαίρως δράσται»*.

Αλλά η φωνή του Κανελλόπουλου δεν δικαιολογεί καθ' αυτήν την αδράνεια του καθεστώτος να πάρει τις αναγκαίες αποφάσεις που θα καθιστούσαν την Ελλάδα έγκαιρα παίκτη και τελικώς πραγματικό νικητή, αφού τα δεδομένα της εποχής εκραύγαζαν για την πορεία των πραγμάτων.

Ειδικότερα στις 3 Σεπτέμβρη του 1939 η Αγγλία και η Γαλλία κηρύσσουν τον πόλεμο στην Γερμανία, ενώ η Ιταλία επιλέγει την στάση του μη εμπόλεμου, παρά τις υποχρεώσεις της από το σύμφωνο του Άξονα που υπάρχει από τον Μάιο του ίδιου έτους. Παρά τις θεατρικές εκδηλώσεις υπέρ του πολέμου του Ντούτσε, από τον εξώστη του Παλάτσο Βενέτσια η Ιταλία ήταν ανέτοιμη πρακτικά για ένα ευρωπαϊκό πόλεμο, όμως αποκαλύφθηκε εκ των υστέρων από το ημερολόγιο του Τσιάνο. Αυτό βέβαια δεν μπορούσε να το ξέρει ο Μεταξάς αν και ο πρέσβης του στη Ρώμη Σκέφερρις ήδη από τις 27 Οκτώβρη 1939 μετέδιδε συνεχώς πληροφορίες και φήμες περί μέλλουσας Ιταλικής κίνησης κατά της Ελλάδος. Αλλ' σιωπή του Ντούτσε από τον Σεπτέμβρη του 1939 μέχρι τον Ιούνιο του 1940, που ακολούθησε τις πολεμοχαρείς παραστάσεις του από τον εξώστη του Παλάτσο Βενέτσια όφειλε τουλάχιστον να προβληματίσει τον Μεταξά. Όπως εξ' άλλου και ότι η διακοπή της τροφοδοσίας της Ιταλίας σε άνθρακα με αγγλική πρωτοβουλία από το Ρότερνταμ, θα οδηγούσε

αργά ή γρήγορα την Ιταλία σε υλοποίηση των υποχρεώσεων από το σύμφωνο του Άξονα έστω και με ένα στρατό και μια πολεμική βιομηχανία ανέτοιμους. Αυτή την κρίσιμη χρονιά 1939-1940 ο Μεταξάς όφειλε να λάβει την μεγάλη απόφαση να εντάξει την χώρα σ' ένα αμυντικό σύστημα. Αυτό θα λειτουργούσε τουλάχιστον για την φασιστική Ιταλία αποτρεπτικά και δεν θα της επέτρεπε να βλέπει την Ελλάδα ως περίπατο αναγκαίο για την τόνωση της αυτοπεποίθησης των Ιταλικών δυνάμεων στον μετέπειτα αγώνα τους και ως μήνυμα προς τον Χίτλερ που έτρεφε ελάχιστη εμπιστοσύνη στις δυνατότητες της Ιταλίας για ένα ευρωπαϊκό πόλεμο, γι' αυτό άλλωστε την είχε κρατήσει μακριά από τις γερμανικές πρωτοβουλίες στην Ευρώπη, με κορυφαία εκδήλωση ναζιστικής περιφρούρησης την γερμανική πρωτοβουλία για την κατάληψη της Ρουμανίας και τον έλεγχο των πετρελαίων της, την οποία ο Ντούτσε πληροφορήθηκε από τον τύπο, όπου σημειώνει ο Τσιάνο στο ημερολόγιό του.

Υπό τις συνθήκες αυτές μια επιχείρηση κατά της Ελλάδος, εν αγνοία του Χίτλερ θα ικανοποιούσε το εγώ του Ντούτσε και ταυτόχρονα την ισορροπία μέσα στον άξονα.

Ο Μεταξάς υπήρξε ο μοιραίος άνθρωπος για την δύσκολη και κρίσιμη χρονιά του 1941. Ήταν ο πολιτικός που αναγκάστηκε να πολεμήσει εναντίον των φυσικών συμμάχων του, υπέρ των φυσικών εχθρών του, οδηγώντας την χώρα μέσα από μια αντιφατική πολιτική σ' ένα πόλεμο από την θέση του αμυνομένου χωρίς καμία συμμαχική θωράκιση, μέσα από την απλή και αργοπορημένη αγγλική εγγύηση της 13.4.1939, η οποία όταν κηρύχθηκε ο ελληνοϊταλικός πόλεμος εξαντλήθηκε σε ωραίους λόγους με ελάχιστα έργα, δηλαδή 15 αεροσκάφη της μοίρας Μπλετχάιμ, που ενισχύθηκαν αργότερα με δύο νέες μοίρες και μία μοίρα Γκλαντιέιτορ, ένα βρετανικό τάγμα που ενισχύθηκε αργότερα μ' ένα δεύτερο τάγμα, που και αυτά οφείλονταν σε επιμονή του Τσώρτσιλ, όπως αποκαλύπτει ο Ήντεν στο ημερολόγιο του και με αντιθετη των στρατιωτικών που θεωρούσαν ότι η Ελλάδα ήταν τελειωμένη υπόθεση, πριν καν εξελιχθούν οι πολεμικές επιχειρήσεις και ότι δεν θα έπρεπε η υπόθεση της Αιγύπτου που είχε κολοσσιαία σημασία για την αγγλική προσπάθεια να στερηθεί έστω ένα στρατιώτη για μια υπόθεση που είχε κριθεί κατά τους άγγλους, πριν ακόμα ο Τσώρτσιλ διαπιστώσει ότι οι ήρωες πολεμούν σαν Έλληνες.

Ο ίδιος ο Μεταξάς σημειώνει στο Τετράδιο των σκέψεών του τον Ιανουάριο του 1941:

«Η Ελλάδα έγινε από την 4ην Αυγούστου Κράτος, αντικομμουνιστικό, Κράτος αντικοινοβουλευτικό, κράτος ολοκληρωτικό. Επομένως αν ο Χίτλερ, και ο Μουσσολίνι αγωνιζότανε πραγματικά για την ιδεολογία που ύψωσαν ως σημαία, έπρεπε να υποστηρίζουν πάντα την Ελλάδα με όλη τους την δύναμη. Ακόμη και να ανεχότανε, αν τα άμεσα συμφέροντα και η ανάγκη από την γεωγραφικής της θέση έφερναν την Ελλάδα κοντά στην Αγγλία. Λοιπόν το εναντίον η Ελλάδα καμία βοήθεια ούτε έδωσε ούτε υπεσχέθη στην Αγγλία ... και ο Μουσσολίνι και ο Χίτλερ απέναντι της Ελλάδος δεν οδηγηθήκανε από κανένα, από τα ιδεολογικά ελατήρια, που ύψωναν ως σημαία

του αγώνα τους. Το εναντίον, κτυπώντας την Ελλάδα κτυπήσαν τη σημαία αυτή».

Αυτή η αποστροφή φαίνεται σε όλο της το μεγαλείο και ως απολογία του καθεστώτος, που επροδόθη από τους φυσικούς του συμμάχους αφού τους είχε εξασφαλίσει χωρίς κανένα αντάλλαγμα μια πολιτική σύνεσης και ουδετερότητας με αποτέλεσμα όταν χρειάστηκε την βοήθεια του αναγκαίου συμμάχου να αντιμετωπισθεί από τον τελευταίο με την αρμόζουσα στους επαμφοτερίζοντες φίλους, τυπική αβροφροσύνη, που η διπλωματία επιφυλάσσει στους πρώην ουδετέρους.

Έτσι φτάσαμε την 3η πρωινή της 28 Οκτώβρη του 1940 στην επίσκεψη του Ιταλού Πρέσβη Γκράτσι, συνοδευόμενου από τον Στρατιωτικό Ακόλουθο της Ιταλικής Πρεσβείας και έναν διερμηνέα στο σπίτι του Μεταξά στην Κηφισιά. Το τι ακολούθησε καταγράφει η ιστορική μνήμη και λίγο πολύ επιβεβαιώνεται από το ημερολόγιο του Γκράτσι, αλλά και από δύο ελληνικές πηγές, που είχαν ως πηγή πληροφόρησης τον Μεταξά, τον Παπαδάκη και τον Παπακωνσταντίνου.

Ο Ιταλός Πρέσβης επέδωσε στον Μεταξά έγγραφο που περιείχε τον ισχυρισμό ότι 1) η Ελληνική Κυβέρνηση «εδέχθη όπως ο αγγλικός στόλος χρησιμοποίηση κατά την εξέλιξη των πολεμικών του επιχειρήσεων τα χωρικά της ύδατα, τα παράλια της και τας λιμένες της». «Ευνόησε τον ανεφοδιασμόν των εναερίων βρετανικών δυνάμεων». «Επέτρεψε την οργάνωση εις το ελληνικό αρχιπέλαγος μιας υπηρεσίας στρατιωτικών πληροφοριών εναντίον της Ιταλίας». 2) Η Ιταλική Κυβέρνηση κατελόγησε εις την Ελληνικήν ότι εδέχθη την βρετανικήν εγγύησιν «ως τμήμα ενεργείας κατευθυνομένης εναντίον της ασφαλείας της Ιταλίας», αλλά και ανέλαβε «ρητάς και καθορισμένας υποχρεώσεις όπως θέση εις την διάθεση των Δυνάμεων των ευρισκομένων εις πόλεμον προς την Ιταλίαν σπουδαίας στρατηγικής θέσεις εντός του ελληνικού εδάφους, συμπεριλαμβανομένων αεροπορικών βάσεων εν Θεσσαλία και Μακεδονία, προοριζομένων δι' επίθεσιν εναντίον του αλβανικού εδάφους». 3) Η Ελληνική Κυβέρνηση προέβη «εις προκλητικές ενέργειας έναντι του αλβανικού έθνους», αφ' ενός μεν «δια της τρομοκρατικής πολιτικής την οποίαν υιοθέτησε έναντι των πληθυσμών της Τσαμουριάς» και αφ' ετέρου «δια των εμμέσων προσπαθειών προς δημιουργίαν ανωμαλιών εντεύθεν των συνόρων της». 4) Συνεπεία «πάντων τούτων, η ουδετερότης της Ελλάδος απέβη ολονέν και περισσότερο απλώς και καθαρά φαινομενική». Όθεν η Ιταλική Κυβέρνηση κατέληξεν εις την απόφασιν να ζητήσει από την Ελληνικήν Κυβέρνηση ως εγγύησιν δια της ουδετερότητάς της Ελλάδος και ως εγγύησιν δια την ασφάλεια της Ιταλίας - το δικαίωμα να καταλάβει δια των ενόπλων αυτών δυνάμεων, δια την διάρκειαν της σημερινής προς την Αγγλίαν ρήξεως, ορισμένα στρατηγικά σημεία του Ελληνικού εδάφους. 5) Η Ιταλική Κυβέρνηση ζητεί από την Ελληνικήν Κυβέρνησιν όπως μη εναντιωθεί εις την κατάληψιν ταύτην και όπως μη παρεμποδίσει την ελευθέραν διέλευσιν των στρατευμάτων των προοριζομένων να την πραγματοποιήσουν. 6) Η Ιταλική Κυβέρνηση ουδόλως προτίθεται να θίξει οπωσδήποτε την κυριαρχίαν και την ανεξαρτησίαν της Ελλάδος. 7) Εάν τα ι-

ταλικά στρατεύματα ήθελαν συναντήσει αντίσταση, η αντίστασης αυτή θα καμφθεί δια των όπλων και η Ελληνική Κυβέρνηση θα έφερε τας ευθύνες, αι οποίαι ήθελαν προκύψει εκ τούτου.

Την παράδοση του εγγράφου συμπλήρωσε η προφορική δήλωση του Γκράτσι προς τον Μεταξά «*Κύριε Πρόεδρε είμαι επιπροσθέτως επιφορτισμένος να σας ανακοινώσω ότι εν περιπτώσει μη αποδοχής των όρων που αναγνώσατε, τα ιταλικά στρατεύματα θα εισέλθουν στην Ελλάδα εις τας εξ το πρωί*».

– Εν τοιαύτη περιπτώσει η διαπίστωση αυτή σημαίνει κήρυξιν πολέμου εκ μέρους της Ιταλίας «*alors c' est la guerre*» απήντησε ο Μεταξάς

– Όχι είναι τελεσίγραφο

– Ισοδυναμεί προς κήρυξη πολέμου

– Ασφαλώς όχι αν δώσετε διαταγές εις τα στρατεύματά σας να αφήσουν ελευθέραν την δίοδο εις τα ιταλικά στρατεύματα ...

– Όχι! Περιττόν να προχωρήσετε. Δεν πρόκειται να δώσω διαταγές εις τα στρατεύματά μας να αφήσουν ελευθέραν την δίοδον εις τους Ιταλούς ... Όλα αυτά είναι πρακτικώς αδύνατα ... Η Ιταλία μη αφήνουσα εκλογήν μεταξύ συρράξεως και ειρήνης, κηρύσσει ουσιαστικώς τον Πόλεμον εναντίον της Ελλάδος. Ωστε είμαστε εις πόλεμον».

Κατόπιν ο Μεταξάς συνόδευσε τους τρεις επισκέπτες του στην εξώθυρα. Η τελευταία φράση εκείνη την ώρα ήταν «*vous etes les plus forts*». Ο επακολουθήσας διάλογος μεταξύ Μεταξά και Γκράτσι απέβλεπεν από ελληνικής πλευράς εις την διευκρίνιση της έννοιας της γραπτής ανακοίνωσης που εκόμισε ο Ιταλός Πρέσβης.

Εκ τούτου προέκυψε ότι επρόκειτο περί τελεσιγράφου (*ultimatum*), δηλαδή περί της υπό του άρθρου 1 της 3ης Σύμβασης της Χάγης του 1907 προηγούμενης και αναμφιβόλου μονομερούς δήλωσης της Ιταλίας προς την Ελλάδα, έναρξης εχθροπραξιών, ενέχουσας και την δήλωση κήρυξης πολέμου υπό αίρεση.

Πρέπει να σημειωθεί ότι η τοιαύτη κήρυξη του πολέμου υπό αίρεση θεμελιώθηκε στην κατηγορία περί παραβίασης από μέρους της Ελλάδος της αρχής της ουδετερότητας, ως εκ της οποίας απέρρευε εις βάρος της υποχρέωση αποχής από κάθε άμεση ή έμμεση συμμετοχή εις εχθροπραξίας, αμεροληψία και σιωπηρή τήρηση της αρχής της ίσης μεταχείρισης των εμπόλεμων.

Φυσικά παρέλκει ενταύθα να αναφερθεί ότι η Ιταλική Κυβέρνηση επιμελώς και συστηματικώς απέδιδε στην Ελληνική παραβίαση της αρχής της ουδετερότητας προετοιμάζουσα το έδαφος για την επιθετική ενέργεια της 28ης Οκτώβρη 1940.

Πράγματι στις 18.6.1940 ο πρεσβευτής Ανφούζο, αντιπροσωπεύοντας τον απουσιάζοντα Ιταλό Υπουργό Εξωτερικών διεμαρτυρήθη στον εν Ρώμη Έλληνα Πρέσβη Πολίτη ότι η Ιταλική Κυβέρνηση διεπίστωσε την παρουσία στην Κρήτη, πέραν του νομίμου εικοσιτετράωρου, ενός αεροπλανοφόρου και περισσοτέρων καταδρομικών και αντιτορπιλικών αγγλικών, πράξη αντίθετη με την ουδετερότητα και την

κυριαρχία της Ελλάδος.

Στις 26.6.1940 ο αυτός πρέσβης Ανφούζο εκ μέρους του Τσιάνο διαμαρτυρήθη προς τον Πολίτη ότι ο εν Αγκύρα Πρέσβης της Ελλάδος (Ραφαήλ) εργάζεται εναντίον του Άξονος.

Στις 3.7.1940 ο Πολίτης τηλεγραφεί ότι εκλήθη από τον Τσιάνο ο οποίος σε ύφος οργίλο και βάνουσο του είπε ότι έχει αποδείξει ότι τα αγγλικά πολεμικά μεταχειρίζονται τους ελληνικές λιμένες και τα ελληνικά χωρικά ύδατα δι' επιθέσεις κατά Ιταλικών ναυτικών δυνάμεων.

Αν στις αόριστες και αναπόδεικτες αυτές κατηγορίες προσθέσει κανείς και την προβοκατόρική δράση του Διοικητή των Δωδεκανήσων Τσεζάρι Μαρία Ντε Βέκκι ντι Βαλ Τσεσμόν, που διαβίβαζε συνεχώς στην Ρώμη αναφορές των πιλότων της «Αλα Λιττόρια», οι οποίοι συνεπαρμένοι από τα φασιστικά ιδεώδη και υπερηφάνοι του Αιγαίου έβλεπαν παντού αγγλικά σκάφη, μπορεί να έχει μία αμυδρή εικόνα του κλίματος που εκαλλιεργείτο στην Ρώμη κατά της Ελλάδος.

Ούτε είναι δυνατόν να αναλυθούν εδώ οι συνέπειες της κήρυξης του πολέμου από πλευράς διεθνούς δικαίου εν γένει:

Αντ' αυτών θα επιχειρηθεί εδώ μια συνοπτική καταγραφή της κήρυξης του ελληνοϊταλικού πολέμου από πλευράς διεθνούς δικαίου.

Κατά τους τότε ισχύοντες διεθνείς κανόνες η κήρυξη του πολέμου κατ' άρθρο 1 της 3ης Σύμβασης της Χάγης του 1907 οριοθετεί το τέλος της ειρηνικής περιόδου στις διμερείς διεθνείς σχέσεις μεταξύ των εμπολέμων και το πέραςμα των σχέσεων αυτών στο καθεστώς ισχύος των διεθνών κανόνων και εθίμων του πολέμου. Δια τους μη εμπολέμους τρίτους συνεπάγεται τις εκ της αρχής της ουδετερότητας απορρέουσες υποχρεώσεις που αναφέρθηκαν ανωτέρω. Συνεπάγεται όμως για τους ουδετέρους και δικαιώματα όπως το απαραβίαστον του εδάφους, την ελευθερία των εμπορικών σχέσεων κ.λπ. Πρέπει απλώς να σημειωθεί ότι με την γραπτή ανακοίνωση της φασιστικής Κυβέρνησης στις 28 Οκτώβρη 1940 επεδιώχθη ο πόλεμος να θεωρηθεί νόμιμος, ώστε να αποκλεισθούν οι εκ της κηρύξεως ή άνευ κηρύξεως παρανόμου πολέμου, έννομες, συνέπειες του διεθνούς δικαίου.

Το διεθνές δίκαιον δεν προσδιορίζει την έννοια του νομίμου και κατ' αντιδιαστολή του μη νομίμου πολέμου.

Το άρθρο 10 του Συμφώνου της Κ.τ.Ε. επέβαλε στα κράτη - μέλη τον σεβασμό της εδαφικής κυριαρχίας και της πολιτικής ανεξαρτησίας των άλλων κρατών. Μάλλον a contrario από την διάταξη του άρθρου 10 και τα κατά την πρώτην 30ετίαν του 20 αιώνα υπογραφέντα διεθνή σύμφωνα με τα οποία καταδικάζεται η προσφυγή στον πόλεμο ως μέσο επίλυσης διεθνών διαφορών, προκύπτει ότι ο πόλεμος είναι κατ' αρχήν εκτός διεθνούς δικαίου. Όμως εντός των διεθνών κανόνων ήταν ο νόμιμος πόλεμος, χωρίς να προσδιορίζεται η έννοιά του. Από τις προκατασκευαστικές εργασίες και τις διαπραγματεύσεις που προηγήθηκαν του Συμφώνου των

Παρισίων, του αποκληθέντος μάλιστα και συμφώνου Μπριάν - Κέλλογκ, της 27.8.1928, που υπεγράφη στο Παρίσι εκτός της Κ.τ.Ε ακριβώς για να καταστεί δυνατή και η συμμετοχή των Η.Π.Α. «περί γενικής αποκήρυξης, του πολέμου», που υπεγράφη αρχικά από την Γαλλία, Μ. Βρετανία, Η.Π.Α., Ιταλία και Ιαπωνία και αργότερα και από το Βέλγιο, Πολωνία, Τσεχοσλοβακία, Ινδία, προκύπτει ότι νόμιμος πόλεμος είναι ο εκ νομίμου αμύνης επιβαλλόμενος. Το ζήτημα αν οι προβαλλόμενες στη γραπτή ανακοίνωση του Γκράτσι αιτιολογίες μπορούν, αληθείς υποτιθέμενες, να οδηγήσουν σε αναγνώρισή της κήρυξης του Ελληνοϊταλικού πολέμου ως νομίμου τοιούτου, δηλαδή ως επιβαλλόμενου κατά τους τότε ισχύοντες διεθνείς κανόνες, από τις ανάγκες νομίμου άμυνας της Ιταλίας, μάλλον πρέπει να αντιμετωπισθεί καταφατικά, λόγω της γενικότητας, ασάφειας και αοριστίας με την οποία αντιμετωπίζονταν στο διεθνές δίκαιο η έννοια της νομίμου αμύνης.

Την ασάφεια, γενικότητα και αοριστία του όρου νόμιμος άμυνα αποτυπώνει επιτυχώς η επιφύλαξη των Η.Π.Α. δια στόματος του Υπουργού Εξωτερικών KELLOG στις διαπραγματεύσεις για το σύμφωνο των Παρισίων: *«το δικαίωμα της νομίμου αμύνης είναι αναπόσπαστο από την κυριαρχία, όλων των κρατών, περιέχεται δε σιωπηρώς εις πάσαις τας συνθήκας. Παν έθνος είναι ελεύθερον εις πάσαν στιγμή και αδιαφόρως διατάξουν περιεχομένων εις συνθήκας να αμυνθεί του εδάφους του κατ' επιθέσεως και εισβολής και αυτό τούτο έχει την αρμοδιότητα να αποφασίζει, αν οι περιστάσεις απαιτούν την προσφυγήν εις πόλεμον νομίμου αμύνης».*

Οι απόψεις αυτές του KELLOG είχαν άλλωστε περιληφθεί και στην ομιλία του στην Αμερικανική Ένωση Διεθνούς Δικαίου στις 28.4.1928 και αποτελέσει περιεχόμενον διακοίνωσης προς όλες τις Κυβερνήσεις με τις οποίες οι Η.Π.Α. διατηρούσαν διπλωματικές σχέσεις. Ουδείς αντέλεξεν.

Πρωταρχική όμως έννομος συνέπεια της κήρυξης νομίμου πολέμου, πλην των εν γένει συνεπειών από την κήρυξη του ελληνοϊταλικού πολέμου, ήταν η αποφυγή των εννόμων συνεπειών από την κήρυξη μη νομίμου τοιούτου, δηλαδή η αποφυγή διεθνούς ευθύνης του, κηρύξαντος τον πόλεμο, κράτους. Και λέγομεν περί διεθνούς ευθύνης του κράτους γιατί διεθνείς κανόνες θεμελιούντες ατομική ποινική ευθύνη για εγκλήματα πολέμου, ανιχνεύονται το πρώτο μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο.

Όμως όλες οι αποδιδόμενες στην Ελληνική Κυβέρνηση με το τελεσίγραφον των Τσιάνο - Γκράτσι παραβιάσεις της ουδετερότητας ήταν ψευδείς και ανυπόστατες. Το ομολογεί ο ίδιος ο Γκράτσι στο ημερολόγιό του: *«Μια Μεγάλη Χώρα, αφού εγγυήθηκε αυθορμήτως εις μίαν μικροτέρα Χώρα, ότι θα σεβασθεί τα σύνορά της και δεν θα αναλάβει την πρωτοβουλία στρατιωτικών μέτρων εις βάρος της, αφού πρόεβη εις δαυιλείς και μη ζητηθείσας εκδηλώσεις εγκαρδιότητος και φιλίας, αποφασίζει αιφνιδίως να επιτεθεί εναντίον της εξ αναμφισβήτητου πνεύματος κατακτήσεως και καταπίεσεως, επικαλούμενη δια να δικαιολογήσει την επιδρομήν της τα πλέον ευτελή και ψευδή προσχήματα».* Σε άλλο σημείο του ημερολογίου του ο Γκράτσι γράφει

«εβεβαίωσα επανειλημμένως τους ιθύνοντας της Ιταλικής Κυβερνήσεως εις επίσημα έγγραφα και προσωπικές επιστολάς, ότι ουδεμία αγγλική βάση, ούτε ναυτική, ούτε αεροπορική υπήρξε ποτέ εν Ελλάδι προ της 28ης Οκτωβρίου 1940. Ούτε και γαλλική!».

Ως προς δε την αποδοθείσα εις την Ελλάδα τρομοκρατική ενέργεια εις βάρος του Ντάουντ Χότζα με δημοσίευμα της 11 Αυγούστου 1940 του επισήμου πρακτορείου «Στέφανι», ο οποίος δολοφονήθηκε δήθεν από αγνώστους, που απεδείχθησαν εκ των υστέρων έλληνες πράκτορες εντός του αλβανικού εδάφους και του οποίου την κεφαλή οι δολοφόνοι παρέδωσαν στις ελληνικές αρχές και ο οποίος δήθεν είχε αναγκασθεί να εγκαταλείψει την πατρίδα του Τσαμουριά για να γλιτώσει από τον διωγμό των ελληνικών αρχών, που δεν του συγχώρεσαν τον αγώνα του δια την προσάρτηση της Τσαμουριάς εις την μητέρα πατρίδα, η απάντηση δόθηκε την επομένη με επίσημη ανακοίνωση της Ελληνικής Κυβέρνησης δια του Αθηναϊκού Πρακτορείου: 1) Δεν επρόκειτο περί Αλβανού πατριώτου, αλλά περί εγκληματία του κοινού ποινικού δικαίου, 2) οι φονείς του δεν ήσαν Έλληνες, αλλά Αλβανοί. Ούτοι προ δύο μηνών είχαν διεισδύσει στο ελληνικό έδαφος, όπου συνελήφθησαν, ανακρίθηκαν και ομολόγησαν τον φόνο του Χότζα, 3) Ο Χότζα ήταν γνωστότατος ληστής επικηρυχθείς ως τοιούτος προ εικοσαετίας λόγω φόνων και άλλων εγκλημάτων που τελέσθησαν επί ελληνικού εδάφους, 4) οι ιταλικές αρχές είχαν ενημερωθεί σχετικώς από εικοσαήμερου.

Περί του ότι οι αποδιδόμενες δήθεν παραβιάσεις της ουδετερότητας εκ μέρους της Ελληνικής Κυβέρνησης με το τελεσίγραφο του Γκράτσι ήταν ψευδείς και προσχηματικές, δεν πρέπει να υπάρχει καμία αμφιβολία, αφού, πέραν του γεγονότος ότι αποτελούσαν φυσική συνέχεια πλήθους ψευδών ισχυρισμών περί παραβιάσεως της ουδετερότητας που είχαν εκτοξευθεί κατά της Ελληνικής Κυβέρνησης απ' ευθείας από τον Τσιάνο ή τον Ανφούζο στον Πρέσβη Πολίτη από τον Ιούλιο του 1939 μέχρι τον Οκτώβρη του 1940, εντάσσονται και σ' ένα συστηματικό ιταλικό σχέδιο προκλήσεως έντασης στις ελληνοϊταλικές σχέσεις, που περιλάμβανε εκτός του διπλωματικού πολέμου νεύρων και πράξεις κρατικής τρομοκρατίας εις βάρος της Ελλάδος.

Σ' αυτές τις τελευταίες εντάσσονται ο βομβαρδισμός στις 12.7.1940 από τρία ιταλικά βομβαρδιστικά του βοηθητικού σκάφους του Ελληνικού Πολεμικού Ναυτικού «Ωρίων» της Υπηρεσίας Φάρων και του αντιτορπιλικού «Υδρα» στον κόλπο του Κισσάμου. Ο βομβαρδισμός στις 30.7.1940 από ιταλικό αεροπλάνο των ελληνικών αντιτορπιλικών «Βασιλεύς Γεώργιος» και «Βασίλισσα Όλγα» στο Κορινθιακό κόλπο με αποκορύφωμα τον τορπιλισμό της «Ελλης» στις 15.8.1940 στην Τήνο από το ιταλικό υποβρύχιο «Delfino» κατόπιν διαταγής του Ιταλικού ΓΕΝ, μετά οδηγίες του Ντούτσε, που είχε διαβιβάσει στον πλοίαρχο του «Delfino» ο Ντε Βέκκι.

Υπό αυτές τις συνθήκες η κήρυξη του ελληνοϊταλικού πολέμου από την φασιστική κυβέρνηση της Ιταλίας στις 28 Οκτώβρη 1940, που ακολούθησε άλλωστε ανάλογη επιθετική κίνηση κατά της Αιθιοπίας στις 3 Οκτωβρίου 1935, Μ. Βρετα-

νίας και Γαλλίας στις 10 Ιουνίου 1940, συνιστά παραβίαση των άρθρων Ι και ΙΙ του Συμφώνου των Παρισίων (Συμφώνου Μπριάν - Κέλλογκ) «περί αποκήρυξης του πολέμου ως μέσον Εθνικής Πολιτικής» και ως εκ τούτου εγείρει την διεθνή ευθύνη της Ιταλίας ως κράτους. Πράγματι κατ' άρθρον 1 «*Τα Υψηλά Συμβαλλόμενα μέρη δηλούν επισήμως εξ ονόματος των λαών των ότι καταδικάζουν την προσφυγήν εις το πόλεμο προς διακανονισμό των διεθνών διαφορών και παραιτούνται αυτού ως οργάνου εθνικής πολιτικής εις τας αμοιβαίας αυτών σχέσεις*», ενώ κατ' άρθρο 2 «*Τα Υψηλά Συμβαλλόμενα Μέρη αναγνωρίζουν ότι ο διακανονισμός πασων των διαφορών ή συγκρούσεων, οίτινες θα ανεφύοντο μεταξύ των, οιασδήποτε φύσεως η προελεύσεως ήθελαν είναι αυτά, δέον όπως επιδιώχθη σ' ειρηνικών, πάντοτε, μέσων*».

Εξ άλλου ο ελληνοϊταλικός πόλεμος στο προοίμιο (παρ. 1) της συνθήκης Ειρήνης των Παρισίων μεταξύ των Συμμάχων και Συνασπισμένων Δυνάμεων και της Ιταλίας της 10 Φεβρουαρίου 1947, χαρακτηρίζεται επιθετικός πόλεμος με την εξής αποστροφή: «*Δεδομένου ότι η Ιταλία υπό το φασιστικό καθεστώς, κατέστη εν των συμβαλλομένων μερών του Τριμερούς Συμφώνου μετά της Γερμανίας και της Ιαπωνίας, ότι επεχείρησε πόλεμον επιθετικόν και ως εκ τούτου προεκάλεσε κατάστασι πολέμου μεθ' όλων των συμμάχων και συνασπισμένων Δυνάμεων και άλλων Ηνωμένων Εθνών και ότι υπέχει εν αναλόγω μέτρω ευθύνας δια τον πόλεμον*».

Ο χαρακτηρισμός του Ελληνοϊταλικού πολέμου εις πράξης αντιδιεθνούς, λόγω αντίθεσης με τα άρθρα 1 και 2 του Συμφώνου των Παρισίων, που αναφέρθηκε ήδη, εγείρει διεθνή ευθύνη της Ιταλίας ως κράτους, που αναγνωρίσθηκε άλλωστε ως άνω και από το προοίμιο της Συνθήκης Ειρήνης των Παρισίων. Η διεθνής ευθύνη κράτους λόγω των άνω παραβάσεων κυρούται με την υποχρέωση του κράτους - παραβάτη σε ανόρθωση πάσης ζημίας που προκλήθηκε από την άνω αντιδιεθνή πράξη η παράλειψη κατά του ζημιωθέντος κράτους και υπέρ αυτού.

Η διεθνής ευθύνη της Ιταλίας συγκεκριμένα από την κήρυξη του Ελληνοϊταλικού πολέμου ρυθμίστηκε ειδικότερα από τις διατάξεις της συνθήκης Ειρήνης ως εξής:

Μέρος ΙV

Τμήμα Ι: Επανορθώσεις

Άρθρο 74 Β' παρ. 1 Αποζημίωση στην Ελλάδα ύψους \$ 105.000.000

Τμήμα ΙΙ: Αποδόσεις της Ιταλίας

Άρθρο 75 παρ. 1, 2: Απόδοση περιουσιακών στοιχείων που αφαιρέθηκαν δια της βίας ή εξαναγκασμού από το έδαφος ενός κράτους των Ηνωμένων Εθνών, από μία εκ των δυνάμεων του Άξονος.

Άρθρον 75 παρ. 5: Απόδοση περιουσιακών στοιχείων που κρατούνται ενός τρίτου κράτους.

Άρθρον 75 παρ. 8: Απόδοση νομισματικού χρυσού που αφαιρέθηκε από τις κεντρικές τράπεζες των κατεχομένων κρατών.

Άρθρον 75 παρ. 9: Απόδοση και αντικατάσταση αντικειμένων καλλιτεχνικού,

ιστορικού ή αρχαιολογικού ενδιαφέροντος.

Μέρος VII

Άρθρα 75-83

Περιλαμβάνονται ρυθμίσεις που αφορούν ζημιές και αποζημιώσεις σε ιδιωτικές περιουσίες, δικαιώματα και συμφέροντα.

Τομή, όμως, στο διεθνές δίκαιο εισάγει το άρθρο 6 (α) του Καταστατικού Χάρτη του Δικαστηρίου της Νυρεμβέργης με την πρόνοια ότι ο επιθετικός πόλεμος συνιστά διεθνές έγκλημα κατά της ειρήνης, το οποίο εγείρει ατομική ποινική ευθύνη των προσώπων τα οποία σχεδίασαν, προετοίμασαν, εξαπέλυσαν, διεξήγαγαν ή έλαβαν μέρος σε κοινό σχέδιο ή συμφωνία για την τέλεση των παραπάνω πράξεων. Στο άρθρο 45 παρ. 1 (α') της Συνθήκης Ειρήνης προβλέπεται ότι η Ιταλία θα λάβει όλα τα αναγκαία μέτρα για να εξασφαλισθεί η σύλληψη και η παράδοση, έτσι ώστε να προσαχθούν σε δίκη, πρόσωπων που κατηγορούνται ότι διέπραξαν ή διέταξαν την τέλεση εγκλημάτων πολέμου, εγκλημάτων κατά της ειρήνης και κατά της ανθρωπότητας.

Πάρα την πρόβλεψη του άρθρο 6 (α) του Καταστατικού του Δικαστηρίου της Νυρεμβέργης κανένας Ιταλός αξιωματούχος δεν δικάστηκε για οποιαδήποτε από τα παραπάνω εγκλήματα από διεθνές δικαστήριο ή ενώπιον εσωτερικού δικαστηρίου ασκούντος διεθνή δικαιοδοσία άλλου (πλην της Ιταλίας) κράτους. Μέλη όμως της φασιστικής κυβέρνησης της Ιταλίας δικάστηκαν ενώπιον Ιταλικών δικαστηρίων για έσχατη προδοσία, διότι ενέπλεξαν την Ιταλία σε επιθετικό πόλεμο, αλλά όχι για εγκλήματα κατά της ειρήνης με βάση το άρθρο 6 (α) του Καταστατικού του Δικαστηρίου της Νυρεμβέργης.

Κυρίες και κύριοι

Ο ομιλητής της αποψινής βραδιάς δεν επεδίωξε να προσεγγίσει εξαντλητικά ένα πολύπλευρο και πολυεστιακό ιστορικό γεγονός η ανάλυση του οποίου από καθαρά παθολογικής πλευράς απαιτεί γνώσεις για τις οποίες δηλώνει μη ειδικός. Δεν επεδίωξε, εξ άλλου, να εκθέσει με πληρότητα και παράθεση του συνόλου των παραμέτρων την εξωτερική πολιτική του Μεταξά, για τον οποίον η τύχη επεφύλαξε την εξαιρετική εύνοια, μετά μία μακρά περίοδο πολιτικής αντιφάσεων, ατολμίας και τραγικής απόκλισης της καθημερινής εξωτερικής πολιτικής από τις ιδεολογικές βάσεις του καθεστώτος, να αρνηθεί την υποταγή, συνασπίζοντας σε αυτό και τις λοιπές πολιτικές δυνάμεις του τόπου, οι οποίες κατά την κρίσιμη τετραετία 1936-1940 δεν είχαν δώσει δείγματα ικανότητας να συλλάβουν τις ανάγκες των εθνικών συμφερόντων στον τομέας της εξωτερικής πολιτικής.

Υπό αυτήν την έννοια η μοναχική και τραγική φωνή του Παν. Κανελλόπουλου, πνευματικού ανθρώπου και πολιτικού ηγέτη εγνωσμένων δημοκρατικών φρονημάτων, που παραδέχεται ότι το «ΟΧΙ» το είπε ο Ελληνικό Λαός, αφού το είχε πει στον

Γκράτσι ο Μεταξάς, έχει την ίδια ιστορική και πολιτική αξία και σημασία με την ανοιχτή επιστολή, προς τον Υφυπουργό Ασφαλείας Κ. Μανιαδάκη, του Ν. Ζαχαριάδη, ο οποίος ως Γεν. Γραμματέας του Κ.Κ.Ε., κρατούμενος στην φυλακή της Κέρκυρας έγραψε «*Σήμερα όλοι οι Έλληνες παλεύουμε για την λευτεριά, την τιμή και την εθνική μας ανεξαρτησία ... Ο λαός της Ελλάδος διεξάγει σήμερα ένα πόλεμο εθνικό απελευθερωτικό έναντι στο φασισμό του Μουσολίνι ...*», την οποία ο ομιλητής θεωρεί γνήσιαν, αν και αμφισβητήθηκε από το Κ.Κ.Ε. αμέσως ως πλαστή και χαλκευθείσα από το καθεστώς του Μεταξά, ακριβώς διότι ανακλήθηκε από τον συντάκτη της, κατόπιν πίεσεως της Μόσχας με νεώτερη ανοιχτή επιστολή στις 26.11.1940.

Κυρίες και κύριοι

Είναι βέβαιο ότι ο ομιλητής της αποψινής βραδιάς εκμεταλλεύθηκε την δυνατότητα αυτού του πανεπιστημιακού βήματος για να εκθέσει επιστημονικές απόψεις χωρίς την άμεση και νομιμοποιούσα τον κάθε λόγο, κριτική του δημοκρατικού διαλόγου. Μπορεί όμως να σας βεβαιώσει ότι τήρησε ευλαβώς την καλύπτουσα το έλλειμμα αυτό σχέση ισορροπίας με την επιστημονική του συνείδηση και ότι βασίσθηκε σε πηγές και μαρτυρίες, για τα ιστορικά γεγονότα, των πρωταγωνιστών της Ιστορίας.

Κυρίως όμως θέλει να επισημάνει στο ακροατήριο του ότι ανήκοντας στην πρώτη επιστημονική γενιά των πανεπιστημιακών δασκάλων μετά τον πόλεμο του '40, αισθάνεται βαριά την ευθύνη αυτής της γενιάς να συμβάλει, στην οικοδόμηση ενός κοινού ευρωπαϊκού μέλλοντος απαλλαγμένου από τα λάθη και τις έριδες του παρελθόντος, ενός κοινού ευρωπαϊκού μέλλοντος, που θα οδηγήσει σ' ένα κόσμο πιο λογικό, πιο ειρηνικό και πιο δίκαιο.